

בבית המשפט העליון

בע"מ 7670/18

לפני: כבוד השופט נ' הנדל
כבוד השופטת ע' ברון
כבוד השופט ע' גרוסקופף

המבקשת: פלונית

נ ג ד

המשיב: פלוני

ובעניין: היועץ המשפטי לממשלה

בקשת רשות ערעור על פסק דינו בית המשפט המחוזי מרכז-לוד בעמ"ש 2314-11-17 שניתן על ידי כבוד השופטים: צ' ויצמן, ש' גלר וא' גורמן

בשם המבקשת: עו"ד שלום כהן; עו"ד אנה רובימזון (גורביץ')

בשם המשיב: עו"ד ד"ר יאיר שיבר; עו"ד דורון שיבר

בשם היועץ המשפטי לממשלה: עו"ד רות גורדין

פסק-דין

השופט נ' הנדל:

בקשת רשות הערעור המונחת לפנינו מתמקדת בסוגיית התחולה הרטרואקטיבית של ההלכה שנקבעה בבע"מ 919/15 פלוני נ' פלונית (19.7.2017) (להלן: בע"מ 919/15 או הלכת פלוני), ביחס לתביעה להפחתת דמי מזונות אשר נקבעו בפסק דין של בית משפט לענייני משפחה שניתן קודם למתן ההלכה בבית משפט זה בהרכב מורחב.

הבקשה מופנית כלפי פסק דינו של בית המשפט המחוזי בלוד (השופטים א' ויצמן; ש' גלר; ו-א' גורמן) בעמ"ש 62263-10-17 ובעמ"ש 2314-11-17. בגדרו של פסק הדין, נדונו שני ערעורים הדדיים על פסק דינו של

בית המשפט לענייני משפחה בראשון לציון (השופטת ו' בן שחר), בתלה"מ 13042-02-17, במסגרתו נדחתה תביעתו של המשיב להפחתת מזונות. בית המשפט המחוזי הורה על החזרת התיק לבית המשפט לענייני משפחה, בין היתר כדי לדון בתחולת הלכת פלוני על התיק בדרך שקבע. ויובהר כי הלכת פלוני ניתנה בין מתן פסק הדין בערכאה הראשונה ובין שמיעת הערעור בבית המשפט המחוזי.

רקע עובדתי

1. ביום 14.8.2006, נישאו הצדדים כדת משה וישראל, ומנשואיהם נולדו להם שני ילדים. הבכור (להלן: א') נולד באמצע שנת 2007 ואילו הצעיר (להלן: ב') נולד באמצע שנת 2010. להשלמת התמונה, א' מקבל קצבת נכות חודשית בסך 2,400 ₪ מהמל"ל (להלן: קצבת הנכות).

בשנת 2015 נחתם בין הצדדים הסכם גירושין כולל, אשר אושר וקיבל באותו יום תוקף של פסק דין בבית המשפט לענייני משפחה. במסגרת הסכם הגירושין, התחייב המשיב, בין היתר, לשאת בתשלום דמי מזונות עבור כל קטין כמפורט להלן: סך של 1,500 ₪ עבור התקופה בה התגוררה המבקשת ביחד עם הקטינים ביחידת דיור המצויה בבית הורי המשיב; סך של 3,750 ₪, לאחר מעבר המבקשת לדירה משלה, ועד הגיעו של א' לגיל 13; סך של 3,575 ₪ ממועד הגיעו של א' לגיל 13 ועד הגיעו של ב' לגיל 12; סך של 3,400 ₪, ממועד הגיעו של ב' לגיל 12 ועד הגיעו של כל אחד מהקטינים לגיל 18 (להלן: דמי המזונות). החל ממועד הגעת כל אחד מהקטינים לגיל 18 או סיום בית ספר תיכון (לפי המאוחר) ועד הגעתם לגיל 21 או שחרור מצה"ל (לפי המאוחר), יישא המשיב בשליש מדמי המזונות. דמי המזונות כללו את הוצאות הקטינים, לרבות מדור ודמי אחזקתו, חינוך ובריאות, ולמעט הוצאות חריגות בהן ישתתפו הצדדים בחלקים שווים. עוד הוסכם, כי קצבת הנכות, כמו גם מענק לימודים או כל קצבה אחרת שתשולם על-ידי המל"ל תועבר לידי המבקשת בנוסף לדמי המזונות.

כשנתיים לאחר חתימת הסכם הגירושין, הגיש המשיב "תביעה להפחתת מזונות" בגדרה נדרש בית המשפט לענייני משפחה להורות על ביטול דמי המזונות, או לחלופין, על הפחתתם ב-50%, בעילה של שינוי נסיבות מהותי. כן נדרש בית המשפט לענייני משפחה להורות על קיזוז קצבת הנכות מדמי המזונות. לטענת המשיב, שינוי הנסיבות מתבטא

בהרעה ממשית במצבו הכלכלי, בשל הפסדים והלוואות שנטל במסגרת רכישת עסקי הוריו, ובהפחתה ניכרת בצורכי הקטינים.

פסק דינו של בית משפט לענייני משפחה

2. בשנת 2017, כחודש לפני מתן הלכת פלוני, ניתן פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה, במסגרתו נדחתה תביעתו של המשיב. בפסק הדין צוין כי כאשר מדובר בפסק דין שניתן בעקבות הסכם גירושין כולל, יש לשקול בזהירות רבה תביעה המכוונת לשינוי רכיב אחד מבין כלל רכיבי ההסכם, ומשכך רק במקרים חריגים בהם הוכח שינוי נסיבות מהותי ייטה בית המשפט להתערב בסך המזונות המוסכם. לאחר בחינת הראיות, הגיע בית המשפט לכלל מסקנה כי הכנסתו של המשיב לא פחתה, אלא אף עלתה ביחס להכנסתו ערב חתימת הסכם הגירושין, וכי לא הוכח שינוי נסיבות משמעותי המצדיק את הפחתת המזונות שנקבעו בהסכם הגירושין. בהתייחסו לקצבת הנכות, קבע בית המשפט כי ככל שנותר חלק מהקצבה – אשר אינו מממן את עלות הסייעת, חוגים, או כל טיפול או אבחון הדרוש לא' בשל נכותו – על המבקשת להשתמש באותו חלק שנותר מהקצבה לצורך ההוצאות החריגות הנוספות, טרם שתפנה למשיב בדרישה להשתתף במחציתו.

שני הצדדים הגישו ערעור לבית המשפט המחוזי. המבקשת טענה בערעורה כי בית המשפט לענייני משפחה שגה עת התערב בהסכמת הצדדים בכל הנוגע לקצבת הנכות. בערעורו של המשיב, נטען כי בית המשפט לענייני משפחה שגה בקובעו כי לא חל שינוי מהותי בהשתכרותו ובהכנסותיו. לטענת המשיב, בית המשפט לענייני משפחה התעלם מטענותיו בדבר הפחתה ניכרת בצרכי הקטינים מאז חתימת הסכם הגירושין, ובכלל זה, הסתפקות בסייעת אחת ל-א' (במקום שתי סייעות), ביטול חוג, וביטול צהרון. עוד טען המשיב כי על ערכאת הערעור להחיל באופן רטרואקטיבי את ההלכה החדשה שנקבעה בבע"מ 919/15, אשר ניתן, כאמור, כחודש לאחר פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה, או לחלופין להחזיר את התיק לבית המשפט לענייני משפחה על מנת שיעשה כן. לבסוף דרש המשיב להתחשב בקצבת הנכות בפסיקת המזונות של א'.

פסק דינו של בית המשפט המחוזי

3. ביום 17.9.2018, ניתן פסק דינו של בית המשפט המחוזי. בפתח הדיון נדונה השאלה המשפטית האם בע"מ 919/15 מהווה שינוי נסיבות מהותי המצדיק דיון מחודש בשיעור דמי המזונות. בית משפט קמא קבע כי קיימת נפקות להבחנה בין פסק דין למזונות שניתן בעקבות הליך משפטי; פסק דין שנתן תוקף להסכמת הצדדים בנוגע לשיעור מזונות; ופסק דין שנתן תוקף להסכמות הצדדים במסגרת הסכם גירושין כולל, לרבות הסכמה לעניין שיעור המזונות – כבענייננו. עם זאת, החליט בית משפט קמא למקד את השאלה בשיעור מזונות שהוסכם במסגרת הסכם גירושין כולל.

לאחר שהובאו הדעות השונות בפסיקת הערכאות הדיוניות וערכאות הערעור המחוזיות, נקבע כי:

"יש לילך בדרך הביניים, אשר עיקרה הוא כי אך ורק אם יוכח שינוי נסיבות עובדתי יידרש בית המשפט לבחינת שיעור המזונות ובכלל זה יבחן את השלכותיה של הלכת 919/15 על שיעורם. זאת ועוד, אנו סבורים... כי בנסיבות אלו יהא זה ראוי לבחון את שאלת שינוי הנסיבות בעין פחות ביקורתית, המאפשרת התערבות בשיעור המזונות גם בשינויים עובדתיים המהותיים פחות מאלו שנדרשו עד כה לצורך הוכחת שינוי נסיבות המצדיק התערבות בסכום מזונות מוסכם.

מובן הדבר, כי יהא על בית המשפט להקפיד... שלא יכנסו תחת אצטלת 'שינוי נסיבות' טענות שהורתן במניפולציות של מי מבני הזוג והתנהלות חסרת תום לב מצדו...

אם נבוא לסכם הדברים – כאשר עסקינן בתביעה להפחתת מזונות שהוסכמו במסגרת הסכם גירושין כולל, מטעמים של שינוי נסיבות, לא תשמש הלכת 919/15 כעילה יחידה לשינוי הנסיבות אלא אך ורק באם יוכח ראשית דבר, שינוי נסיבות עובדתי אשר בית המשפט יסבור כי יש בו להצדיק את שינוי שיעור המזונות הוא יוסיף ויבחן לצורך אומדנם גם השפעת הלכת 919/15 על שיעור המזונות. בחינת שינוי הנסיבות העובדתי תעשה, מחד, באופן קפדני

פחות, ומאידך, תוך הקפדה על דרישת תום ליבו של המבקש".

בהתייחס למקרה הקונקרטי, צוין כי זולת סוגיית השתכרות הצדדים ויכולתם הכלכלית, בית המשפט לענייני משפחה לא בחן כדבעי את יתר טענותיו של המשיב, באשר להפחתה הניכרת בצרכי הקטינים. לפיכך, החליט בית משפט קמא כי יש להחזיר את התיק לבית המשפט לענייני משפחה, על מנת שיתייחס לכלל טענות המשיב באשר לשינוי הנסיבות, וככל שימצא בית המשפט כי מתקיים שינוי נסיבות עובדתי, יוסיף ויבחן את השלכת בע"מ 919/15 על שיעור המזונות. בהתייחס לערעורה של המבקשת בנוגע לקצבת הנכות, נקבע כי אין מקום להכריע בו כעת, משום שההכרעה תלויה במסקנות אליהן יגיע בית המשפט לענייני משפחה בבחינתו המחודשת את טענות הצדדים.

המבקשת לא השלימה עם פסק דינו של בית משפט קמא והגישה את בקשת רשות הערעור הנדונה.

בקשת רשות הערעור

4. לעמדת המבקשת, דין בקשת רשות הערעור להתקבל, שכן הבקשה מעלה שאלה בעלת חשיבות משפטית וציבורית עליונה, החורגת מעניינם האישי של הצדדים. מדובר ביישום הלכת בע"מ 919/15, ותחולתה הרטרואקטיבית בתביעות להפחתת מזונות אשר נקבעו טרם הלכה זו. לנוכח קיומו של חוסר אחידות בפסיקה בסוגיה זו, נדרשת הלכה אחידה ומחייבת שתנחה את בתי המשפט, "ותשים סוף לפסקי הדין הסותרים הניתנים מדי יום ביומו".

המבקשת סבורה, כי בית משפט קמא חרג הן מההלכה הנוהגת בכל הנוגע לנטל ההוכחה הכבד הרובץ על הצד המבקש לשנות מזונות שנקבעו בהסכם גירושין כולל, והן מההלכה שנפסקה ברע"א 8925/04 סולל בונה נ' עזבון המנוח פ"ד סא(1) 126 (2006) (להלן: עניין סולל בונה), באשר לאי-תחולה רטרואקטיבית של הלכה חדשה על פסקי דין חלוטים. הודגש, כי על-פי הלכת בית משפט זה, יש להוכיח שינוי נסיבות מהותי, על מנת לבחון תביעה לשינוי מזונות שנקבעו בהסכם גירושין כולל. על כן טוענת המבקשת, כי בית משפט קמא שגה עת בחר להסתפק ברף חדש ומקל של שינוי נסיבות עובדתי להבדיל מהרף המחייב של שינוי נסיבות

מהותי. יתרה מכך, מאחר שהסכם הגירושין מהווה פסק דין חלוט, אף לו היה מוכח שינוי נסיבות מהותי, והיה מקום לדין מחודש בסוגיית המזונות, הרי שבהינתן ההלכה שנקבעה בעניין סולל בונה – הלכת בע"מ 919/15 אינה חלה במקרה זה. המבקשת הוסיפה כי גם לנוכח עקרונות דיני החוזים – לפיהם הסכם פשרה הוא במהותו קניית דין, לרבות הדין העתידי – אין להחיל בעניינה את הלכת בע"מ 919/15.

בהמשך נטען, כי בניגוד לאמור בפסק דינו של בית משפט קמא, טענות המשיב בדבר ההפחתה בצורכי הקטינים, ובכלל זה, ביטול סיעת, צהרון וחוגים – נדונו, נבחנו ונדחו על-ידי בית המשפט לענייני משפחה. המבקשת הדגישה כי המשיב לא הציג כלל ראיות בנושא זה לערכאה הדיונית, ואף לא הגיש תיק מוצגים מטעמו לבית משפט קמא. לגישת המבקשת, אין מקום לאפשר למשיב מקצה שיפורים באמצעות החזרת התיק לשם שמיעת ראיות נוספות, אלא לכל היותר היה על בית משפט קמא להורות לבית המשפט לענייני משפחה לנמק את הכרעתו תוך התייחסות קונקרטית לטענות המשיב בדבר הפחתת צורכי הקטינים. כמו כן, בית משפט קמא טעה משלא הכריע בערעורה של המבקשת באשר לסוגיית קצבת הנכות של א', אשר הוחרגה, באופן מפורש, בהסכם הגירושין, תוך שהוסכם כי קצבת הנכות אינה חלק מדמי המזונות.

תגובת המשיב

5. לעמדת המשיב, יש לדחות את בקשת רשות הערעור שכן מקרה זה אינו מצדיק התערבות בגלגול שלישי. בפתח תגובתו פירט המשיב את מצבו הכלכלי, לרבות פרטים בדבר חובותיו העסקיים והאישיים, והכנסתו הפנויה תוך צירוף אישורי הכנסה ותלושי שכר. בהמשך, עמד המשיב, בהרחבה, על עיקרון השוויון ועיקרון טובת הילד והחלתם בפסיקת מזונות ילדים. נטען, כי בצדק החזיר בית משפט קמא את התיק לבית המשפט לענייני משפחה על מנת שיבחן את כלל טענותיו בדבר שינוי נסיבות, ובכלל זה את הטענה הנוגעת להפחתה בצורכי הקטינים. המשיב ציין, כי המבקשת "מתעשרת שלא כדין על חשבון המשיב בבחינת עשיית עושר ולא במשפט".

אשר לקצבת הנכות, טוען המשיב כי תכליתה היא לספק את כלל צרכיו של א', ולא רק את צרכיו הטיפוליים. משכך על בית המשפט לענייני משפחה לקבוע כי הנותר מקצבת הנכות ישמש לצורך כלל צרכיו, ולא רק לצורך ההוצאות החריגות הנוספות. לחיזוק טענתו זו, מפנה המשיב הן

לדין העברי והן לדין האזרחי. בהמשך, נותן המשיב את דעתו להלכת בע"מ 919/15 ולתחולתה הרטרואקטיבית בעניינו.

עמדת היועץ המשפטי לממשלה

6. במסגרת בקשה זו הודיע היועץ המשפטי לממשלה על התייצבותו בהליך. לעמדתו, בקשת רשות הערעור עומדת בתנאים שנקבעו על-ידי בית משפט זה לקיומו של דיון ב"גלגול שלישי", שכן הבקשה עוסקת בסוגיה עקרונית וציבורית אשר נדרשת בה הכרעה ברורה של בית משפט זה. מדובר בשאלה משפטית בדבר תחולתה של הלכת בע"מ 919/15 על תביעות לשינוי שיעור מזונות, שנקבעו זה מכבר בין בפסק דין חלוט שנתן תוקף להסכמות הצדדים, ובין בפסק דין שניתן לאחר הליך משפטי. הודגש, כי מאז שנפסקה הלכת בע"מ 919/15, נדרשו הערכאות הנמוכות לשאלה זו אלא שפסיקת בתי המשפט השונים אינה אחידה בנושא זה, וישנן סתירות המצדיקות כשלעצמן מתן רשות ערעור ומתן פסק דין "שיעמיד הלכה על מכונה". כמו כן, מדובר בסוגיה בעלת השפעה רחבה על הליכים רבים שמתנהלים, ואשר צפויים להתנהל בערכאות השונות. טרם הצגת עמדתו, חילק היועץ המשפטי לממשלה את השאלה העולה בבקשת רשות הערעור לשתי שאלות משנה. האחת היא האם ניתן לפתוח תיק מזונות בו ניתן פסק דין חלוט טרם שנפסקה הלכת בע"מ 919/15 בנימוק בלעדי של שינוי ההלכה. השאלה השנייה היא ככל שקיימת הצדקה לפתיחת תיק המזונות, מהו היקף פתיחת התיק ומהו הדין שיש להחיל על פסיקת המזונות.

בכל הנוגע לשאלת המשנה הראשונה, הדגיש היועץ המשפטי לממשלה את ההלכה, לפיה ענייני מזונות הם בגדר חריג לעיקרון סופיות הדיון, ומשכך רק במקרים בהם חל שינוי נסיבות מהותי ביחס למצב בעבר, תתאפשר התדיינות חוזרת בענייני מזונות. עמדת היועץ המשפטי לממשלה היא כי הלכת בע"מ 919/15 כשלעצמה אינה מהווה עילה לפתיחת פסקי דין חלוטים בענייני מזונות, ויש להותיר על כנו את המבחן המחמיר בדבר שינוי נסיבות מהותי לשם דיון מחודש בענייני מזונות. כלומר, הדרישה לקיומו של שינוי נסיבות מהותי עומדת בעינה גם לאחר שניתן פסק הדין בבע"מ 919/15. צוין, בהקשר זה, כי תחולה רטרואקטיבית של הלכת בע"מ 919/15 עלולה להוביל לחידוש סכסוכים משפחתיים שכבר תמו – דבר שעשוי לפגוע בטובת הילדים ובמוסד הסכמי הגירושין. יתרה מכך, פתיחת הליכים סגורים עשויה אף להגדיל

את העומס המוטל על המערכת המשפטית. על כן, סבור היועץ המשפטי לממשלה כי במקרה הקונקרטי שגה בית משפט קמא בקובעו כי יש לבחון בצורה מקלה את קיומו של שינוי הנסיבות. משמעות ההקלה בדרישה לשינוי נסיבות מהותי, והסתפקות בראשית ראייה או בשינוי עובדתי שאינו מגיע לכדי שינוי מהותי – פותחת פתח כמעט לכל אדם לפתוח מחדש הליך שהסתיים. היועץ המשפטי הוסיף כי אין בפסק הדין שניתן בבע"מ 919/15 כדי לשנות מההלכה לפיה הדרישה לקיומו של שינוי נסיבות מהותי כתנאי לדיון מחדש במזונות חלה הן על פסק דין למזונות שנתן תוקף להסכמות הצדדים, והן על פסק דין שניתן לאחר הליך משפטי.

בהתייחס לשאלת המשנה השנייה, עמדת היועץ המשפטי לממשלה היא כי גם במקרים בהם ניתן פסק דין חלוט למזונות טרם הלכת בע"מ 919/15, והוכח כי חל שינוי נסיבות מהותי המצדיק דיון מחדש במזונות – הרי שעל בית המשפט לשקול בזהירות את היקף הפתיחה של הדיון, ולחתור ככל האפשר לבחינת השינוי ביחס למצב ששרר קודם לכן, היינו, ביחס לסכום המזונות שנפסק בעבר או שנקבע בהסכם שאושר. במילים אחרות, ככל שהתקיים שינוי נסיבות מהותי המצדיק את פתיחת תיק המזונות, בית המשפט יבחן באופן מתוחם את הרכיב שבו חל שינוי הנסיבות המהותי (לדוגמא: שינוי בהשתכרות או שינוי בהוצאותיו של ילד) וביחס אליו בלבד יפסוק לפי העקרונות שנקבעו בהלכת בע"מ 919/15.

7. בדיון שהתקיים לפנינו, חזר בא-כוח המבקשת על הטענות שהועלו בבקשת רשות הערעור, והוסיף כי מעמדו של פסק דין שאושר הסכם גירושין כולל גבוה יותר מפסק דין למזונות שניתן לאחר הליך שיפוטי, ויש מקום להבחין ביניהם. עוד נטען, כי מאחר שבהסכם הגירושין נקבע באופן מפורש כי קצבת הנכות אינה בגדר מזונות, הרי שלא ניתן להתערב בקביעה זו. מנגד חזר בא-כוח המשיב וטען כי לא ניתן להתעלם מההלכה שנפסקה בבע"מ 919/15, ולכן יש מקום להפחית את רף נטל ההוכחה, כפי שעשה בית המשפט המחוזי. באת-כוח היועץ המשפטי לממשלה הדגישה כי ככל שמתקיים שינוי נסיבות מהותי יש לבחון באופן נקודתי את הנושא שבו חל השינוי, ולא לפתוח את כלל ההסכם. לדבריה, לנוכח עיקרון טובת הילד, החתירה לצמצום היקף ההתדיינות, היא זו שצריכה להנחות את בתי המשפט.

יצוין כי במסגרת ההליך, הן עמותת הורות משותפת=טובת הילד, והן המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן, הגישו בקשות להצטרפות כידיד בית המשפט. אולם לאחר עיון בבקשות ההצטרפות ובתגובת היועץ המשפטי לממשלה, לא מצאתי מקום לצרפם להליך.

דיון והכרעה

8. על-פי אמות המידה שנקבעו בפסיקה, בקשת רשות ערעור ב"גלגול שלישי" תתקבל כאשר עולה בה שאלה משפטית או שאלה ציבורית חשובה, החורגת מעניינם הפרטי של הצדדים להליך או מקום בו נגרם עיוות דין ממשי וברור (ר"ע 103/82 חניון חיפה בע"מ נ' מצת אור (הדר חיפה) בע"מ, פ"ד לו(3) 123 (1982)). סוגיית תחולתה של הלכת בע"מ 919/15 על תביעות לשינוי דמי מזונות שנקבעו בפסקי דין חלוטים טרם שנפסקה ההלכה, מעוררת שאלה עקרונית משמעותית המצדיקה דיון ב"גלגול שלישי". לפיכך, ובהתחשב בהיווצרותן של גישות שונות ואף סותרות בערכאות הנמוכות, בעניין זה – אציע לחבריי לקבל, באופן חלקי, את בקשת רשות הערעור בסוגיה זו ולדון בה כאילו ניתנה הרשות והוגש ערעור על פיה. אשר ליתר הטענות שהועלו על-ידי המבקשת, הרי שהן אינן מצדיקות מתן רשות הערעור, שכן אין בהן כדי לעורר שאלות עקרוניות בעלות השלכות רחב החורגות מעניינם הפרטני של הצדדים.

9. פסק הדין בעניין פלוני קבע הלכה חדשה בהתייחס לחלוקת מזונות ילדים בגילאים 6-15 בין הורים יהודים. ההלכה שנקבעה על דעת כל שבעת שופטי ההרכב סוכמה באופן הבא: "בגילאי 6-15 חבים שני ההורים באופן שווה במזונות ילדיהם מדין צדקה, תוך שהחלוקה ביניהם תקבע על פי יכולותיהם הכלכליות היחסיות מכלל המקורות העומדים לרשותם, לרבות שכר עבודה, בנתון לחלוקת המשמורת הפיזית בפועל, ובשים לב למכלול נסיבות המקרה". עוד ניתנו בפסק הדין, על דעת כל שופטי ההרכב, הוראות בעניין יישום עקרון זה במקרה הטיפוסי של משמורת פיזית משותפת. מטרת ההלכה הייתה ליצור אחידות וסדר בנושא, ולהביא לחלוקה הוגנת ושוויונית של מזונות הילדים תוך שמירה על עיקרון טובת הילד. ואולם, מאז שניתן פסק הדין ההלכה מתפרשת ומיושמת באופן לא עקבי על-ידי הערכאות הנמוכות (ראו, בהקשר זה, ענת ליפשיץ ושחר ליפשיץ "מזונות ילדים בגילאים 6 עד 15, בעקבות בע"מ 919/15" מחקרי משפט לב(2) 545 (2020)). בכלל זה, קיים חוסר אחידות בשאלת תחולתה של הלכת בע"מ 919/15 על תביעות לשינוי מזונות אשר נקבעו בפסק דין חלוט קודם להלכה.

10. נקודת המוצא העקרונית הינה כי הלכה שיפוטית חדשה פועלת הן על הליכים תלויים ועומדים והן על הליכים חדשים (עניין סולל בונה, פסקה 5 לפסק דינו של הנשיא א' ברק). לנוכח עיקרון סופיות הדיון, שאלת התחולה הרטרואקטיבית של הלכה חדשה אינה מתעוררת, ככלל, לגבי תיקים שכבר הסתיימו בין באמצעות הסכם פשרה או בין באמצעות פסק דין חלוט, לפני שניתנה ההלכה (שם, פסקה 1 לפסק דינה של השופטת (כתוארה אז) מ' נאור). עם זאת, פסק דין חלוט בענייני מזונות אינו יוצר מחסום החלטי בפני התדיינות חוזרת, וניתן לדון מחדש בכל עת בגובה מזונות שישולמו מעתה ואילך בהתקיים שינוי נסיבות מהותי בהשוואה למצב בעבר (ראו: ע"א 363/81 פייגה נ' פייגה פ"ד לו(3) 187 (1982) (להלן: עניין פייגה); ע"א 442/83 קם נ' קם פ"ד לח(1) 767 (1984) (להלן: עניין קם)). הודגש, בהקשר זה, כי:

"פסק דין בענייני מזונות ילדים מעצם טבעו מטיל על ההורה חבויות לעתיד בתוך מערכת יחסים נמשכת העשויה להשתנות; מכאן נקבע, כי ניתן לפתוח את הנושא מקום שהשתנתה מהותית התשתית העובדתית עליה בוסס פסק הדין" (בע"מ 3984/15 פלונית נ' פלונית (13.6.2016) פסקה כ"ה (להלן: בע"מ 3984/15)).

פסק דין בענייני מזונות ניתן לשינוי גם כשמדובר בפסק דין שנתן תוקף להסכם גירושין כולל בין הצדדים. במקרה זה יכול בית המשפט לקרוא אל תוך ההסכם תנאי מכללא על פיו ישתנה ההסכם במקרה בו יחול שינוי נסיבות מהותי, וזאת גם אם הצדדים לא בהכרח התכוונו לכך (עניין פייגה, פסקה 2; עניין קם, פסקה 5). על כן, במקרה שנערך הסכם גירושין, בו הוסדרו בהסכמה מכלול העניינים, וההסכם קיבל תוקף של פסק-דין – אין בכוחו למנוע מבית המשפט לבחון את שאלת המזונות מחדש, אם נתגבש שינוי מוחלט ומהותי של הנסיבות (עניין קם, פסקה 6).

בבסיס הלכה זו עומד עיקרון הצדק. כאשר שינוי הנסיבות הופך את המשך אכיפת פסק הדין לבלתי צודקת, על בית המשפט להתערב. נכון להכיר, בהקשר זה, כי עסקינן אף בזכויות ילדים, ודרכו של עולם כי חיי המשפחה עשויים להשתנות. מן הצד האחר, אין לאפשר דיונים נוספים ללא בקרה בעניין שכבר הוכרע ונפסק. על מנת לאזן בין עיקרון

הצדק ובין עיקרון סופיות הדיון, נקבע כי על שינוי הנסיבות להיות מהותי, ובעת בחינת השינוי יש להשוות את המצב המקורי בעת מתן פסק הדין למצב הנוכחי, ולבחון האם השינוי יורד מהותית לשורש החיוב (בע"מ 3984/15, פסקה כ"ה). לגבי השינוי המהותי הנדרש, כך נאמר בעניין פייגה:

"אין המדובר בשינוי של מה בכך, ולכן אין בכלל המשפטי, היוצר אפשרות לדיון חוזר, כדי פתיחתו של שער רחב, המתיר התדיינות חוזרת בעניין המזונות, כל אימת שהטינה ההדדית או ניגודי האינטרסים בין הצדדים דוחפים לכך. נהפוך הוא, ההלכה מגבילה ומצמצמת את הדיון החוזר, כאמור, רק לאותם מקרים, בהם חל שינוי מהותי בהשוואה למצב שבעבר. שינוי בלתי משמעותי על תוצאותיו צריך להיספג על-ידי הצדדים להתדיינות הקודמת, והם חייבים להתאים עצמם למשמעותו, בלי לשוב ולפנות לערכאות" (פסקה 2).

מאחר שלא ניתן להגדיר כללים ברורים לשינוי הנסיבות המצדיק דיון מחודש בתיק, נקבע, כי על בית המשפט להביט על התמונה בכללותה, ולבחון כל שינוי לגופו על-פי השכל הישר, נסיון החיים ופרטי המקרה (בע"מ 3148/07 פלוני נ' פלוני (13.6.2007)).

השפעת הלכת בע"מ 919/15 על מבחן שינוי הנסיבות – המצב כיום

11. כאמור, בפסק הדין בבע"מ 919/15 לא הייתה התייחסות לתחולתה של ההלכה שנפסקה בו על ציר הזמן. מאז, נדרשו בתי המשפט לענייני משפחה ובתי המשפט המחוזיים לשאלת תחולתה של הלכת בע"מ 919/15 על תביעות לשינוי שיעור מזונות, שנקבעו בפסק דין חלוט, טרם שנפסקה ההלכה. מפסיקת בתי המשפט בערכאות הנמוכות, ניתן להתרשם כי אין תמימות דעים בסוגיה זו, ולמעשה, קיימות כיום גישות מגוונות באשר להשפעת הלכת בע"מ 919/15 על דרישת השינוי המהותי בנסיבות, אשר תובאנה להלן בתמצית.

גישה אחת גורסת כי הלכת בע"מ 919/15 אינה חלה באופן רטרואקטיבי על דמי מזונות שנקבעו, זה מכבר, בפסק דין חלוט. וזאת, בין אם מדובר בפסק דין שנתן תוקף להסכמות הצדדים, ובין בפסק דין שניתן לאחר הליך משפטי (ראו למשל: תמ"ש (ת"א) 29329-07-16 מ. ג' נ')

א. ג' (9.11.2017); תלה"מ (ת"א) 38034-09-17 פלוני נ' פלונית (11.3.2018); תלה"מ 45925-04-17 פלוני נ' פלונית (26.8.2018)). על-פי הגישה השנייה, הלכת בע"מ 919/15 מהווה כשלעצמה שינוי נסיבות מהותי המצדיק דיון מחודש בחיוב מזונות שמקורו בפסק דין שאישר הסכמות או שניתן לאחר הליך משפטי (ראו למשל: תמ"ש (פ"ת) 4542-03-16 א' נ' ב' (1.7.2018)). גישה אחרת מבחינה בין חיוב פסוק במזונות שנקבעו בפסק דין שניתן לאחר הליך משפטי, שאז הלכת בע"מ 919/15 מהווה עילה בלעדית לבחינת דמי מזונות שנפסקו; ובין מזונות שמקורם בהסכם גירושין, שאז ההלכה תחול ככל שהמבקש יוכיח שינוי נסיבות עובדתי ברף הנמוך מהנדרש, וקיומו של תום לב בהגשת התביעה (ראו למשל: תלה"מ (נצרת) 10726-05-18 א.ק. נ' ע. ק (6.9.2018)). גישה נוספת הציעה דרך ביניים, לפיה, הלכת בע"מ 919/15 אינה מהווה כשלעצמה שינוי נסיבות המצדיק התערבות בפסיקת מזונות, ועל המבקש להוכיח שינוי נסיבות עובדתי באופן פחות קפדני, תוך עמידה בדרישת תום לב. גישה זו הובאה בפסק דינו של בית המשפט המחוזי מושא הבקשה שלפנינו, אולם בית המשפט התמקד בשינוי שיעור מזונות שהוסכם בהסכם גירושין כולל, ולא הביע עמדה באשר למצב בו המזונות נקבעו בפסק דין לאחר הליך שיפוטי. יצוין כי גישה זו התקבלה ויושמה על-ידי חלק מבתי המשפט (ראו למשל: תלה"מ (ת"א) 9494-10-17 פלוני נ' פלונית (14.10.2018); תלה"מ (ראשל"צ) 8671-10-17 פלוני נ' פלונית (31.1.2019); תלה"מ (חדרה) 42487-03-18 פלוני נ' אלמונית (17.3.2018); עמ"ש 14599-05-18 פלוני נ' פלונית (28.11.2018); עמ"ש 40627-10-16 פלוני נ' פלונית (3.3.2019)). לא זו אף זו, באחד מן המקרים נקבע כי שינוי מזונות שנקבעו בהסכם גירושין הוא סוגיה חוזית, ומשכך יש לבחון את שינוי הנסיבות בצורה מקלה במסגרת העילות החוזיות המוכרות בדיון, קרי: טעות, הטעייה, תום לב וכיו"ב (תלה"מ (ת"א) 54788-02-18 א.ע.נ.ע (16.11.2018)). לעומת זאת, במקרה אחר, בו מקורו של החיוב היה בפסק דין שניתן לאחר הליך משפטי, נקבע, כי על המבקש להציג ראשית ראיה על מנת להוכיח שינוי נסיבות (תלה"מ (ירושלים) 27735-06-17 א.ע.נ.ש.ז (20.5.2019)).

הנה כי כן, די בסקירה קצרה זו כדי להעיד על קיומם של חוסר אחידות ואי-בהירות בפסיקת בתי המשפט בסוגיית תחולתה של הלכת בע"מ 919/15 על תביעות לשינוי שיעור מזונות, שנקבעו בפסק דין חלוט, טרם שנפסקה ההלכה. לא זו אף זו, נראה כי התפתחו בפסיקה עמדות שונות בהבחנה בין פסק דין שניתן תוקף להסכמות הצדדים בהסכם

גירושין כולל; פסק דין שאישר הסכם שעניינו קביעת שיעור המזונות בלבד; ופסק דין שניתן לאחר ניהול הליך משפטי בנושא מזונות. לנוכח האמור לעיל, יש מקום להציב עמדה אחידה וברורה בנושא זה.

השפעת הלכת בע"מ 919/15 על מבחן שינוי הנסיבות – ניתוח נורמטיבי

12. בפתח הדברים נזכיר את הכללים: הראשון, פסק דין חלוט בדיני מזונות אינו סופי במובן של פסקי דין מתחומים אחרים במשפט האזרחי. הפסיקה הכירה בשוני זה, מאחר שפסק דין למזונות הוא פסק דין שביצועו הולך ונמשך בעתיד, וככזה הוא מסווג כעילה הולכת ונמשכת (נינה זלצמן מעשה בית דין בהליך אזרחי 284 (1991)). השני, הלכה חדשה של בית המשפט העליון אינה מביאה לפתיחתם פסקי דין חלוטים, וזאת אפילו אם ההלכה הייתה עשויה לשנות את תוצאת פסק הדין לו הייתה נפסקת לפני מתן ההכרעה החלוטה. כלל זה מבטא את כוחה של סופיות הדיון, והעדפתה על פני פתיחת מכלול התיקים, לנוכח שינויים משפטיים שנעשו לאחר ההכרעה החלוטה. אכן, יש מתח מסוים בין שני הכללים. הכלל השני מעדיף את הסופיות, ואילו הכלל הראשון מכיר במוגבלותה. כך, עד שבא הכלל השלישי המכריע ביניהם. נדרש שינוי נסיבות מהותי על מנת להצדיק דיון מחודש בפסק דין חלוט בענייני מזונות. שינוי נסיבות זה צריך שיהיה פרטני, ויתייחס למערכת העובדתית הייחודית של הצדדים שעניינם נבחן במקרה הקונקרטי. אם לא תאמר כן, הרי שידו של הכלל הראשון תגבר באופן מוחלט בכל מקרה של שינוי מהותי בהלכה המשפטית, ועקרון הסופיות ייסוג לאחור ויימצא חסר. כך ניתן ליישב בין שני הכללים – באמצעות אמות המידה שהחילה הפסיקה ביחס לפתיחת פסק דין חלוט בענייני מזונות, שמכירות בכוחה העקרוני של הסופיות, ומאפשרות לגבור עליה רק בהתקיים התנאי של שינוי נסיבות מהותי הנוגע לעניינם הפרטני של הצדדים.

ברבות השנים, טרם שניתן פסק הדין בבע"מ 919/15, הפעילו בתי המשפט במשורה את החריג המאפשר דיון מחודש בענייני מזונות, תוך איזון, כאמור, בין עיקרון סופיות הדיון לעיקרון הצדק. דיון מחודש בענייני מזונות נעשה רק במקרים בהם הוכח שינוי נסיבות מהותי שיש בו כדי להפוך את אכיפתו של פסק הדין לבלתי צודקת (ראו: בע"מ 3984/15, פסקה כ"ה). הנושאים המרכזיים בהם לרוב נבחן שינוי נסיבות הם: השתכרות ההורים ומצבם הכלכלי; מצבם הבריאותי והמשפחתי של ההורים; צרכי הקטינים; שינוי במשמורת או בהסדרי שהות; או נסיבות

קשות וחריגות שנוצרו לאחר מתן פסק הדין, כגון סרבנות קשר של ילדים עם אביהם (שם, פסקה כ"ו והאסמכתאות שם).

אמנם, הלכת בע"מ 919/15 קבעה כללים חדשים בנוגע לחלוקת נטל המזונות לקטינים בגילאי 6-15 בין ההורים. עם זאת, הלכת בע"מ 919/15 אינה מהווה כשלעצמה שינוי נסיבות מהותי המצדיק פתיחת תיק מזונות. עמדתי היא כי כאשר עסקינן בתביעה להפחתת מזונות, לא תשמש הלכת בע"מ 919/15 כעילה לשינוי הנסיבות. תוצאה זו תפגע יתר על המידה בעקרון סופיות הדיון, ותפתח פתח רחב מדי שאף יפגע ביציבות חיי בני המשפחה.

זאת ועוד, בהתאם לאותו קו – דעתי היא כי אין בהלכת בע"מ 919/15 כדי לשנות או להקל בדרישת השינוי המהותי בנסיבות הפרטניות, כפי שפורשה בפסיקה קודם שניתן פסק הדין בע"מ 919/15. יש להותיר את מבחן שינוי הנסיבות המהותי על כנו לשם דיון מחודש בחיובי מזונות שנקבעו בפסקי דין חלוטים שניתנו לפני הלכת בע"מ 919/15, וזאת מארבעה טעמים עיקריים.

13. עיקרון סופיות הדיון: הגם שפסקי דין בענייני מזונות אינם חלוטים במובן של פסקי דין מסוג אחר, בשל אופיים המיוחד – עדיין קיימת חשיבות, ושמה דווקא בתחום זה, לשמירה על עיקרון סופיות הדיון כפי שהיה נהוג בתיקי מזונות עד כה. עניין זה לא השתנה כתוצאה מהלכת פלוני. האחרונה אינה עוסקת בכך. הקלה במבחן שינוי הנסיבות תוך הסתפקות בראשית ראייה או בשינוי עובדתי שאינו מגיע לכדי שינוי מהותי כמשמעו בפסיקה, פותחת פתח רחב להגשת תביעות לשינוי שיעור חיוב מזונות חלוט. מסקנתי זו ממזגת בין שיקולים מעשיים ובין שיקולי צדק. דחייתה עלולה – ללא כוונה – לגרום לדינמיקה של אי-סדר וגל של שינויים שעלול לפגוע בקטינים, כפי שיפורט להלן.

דרך נוספת להשקיף על הדברים היא זו: בפסיקה נקבע כי הלכה חדשה אינה "פותחת מחדש" הליכים שהסתיימו בפסק דין חלוט. זוהי הכרעה המעדיפה את סופיות הדיון – על הערכים המגולמים בה – על פני הטענה שיש חוסר צדק בכך שהליך משפטי הוכרע בעבר על ידי הלכה ששונתה. מנקודת מבט זו, אין הבדל בין פסקי דין בענייני מזונות ופסקי דין אחרים, למשל כאלה שקובעים כי הופר חוזה, כי הוטלה אחריות בניזיקין, נקבעה בעלות על מקרקעין, הייתה התעשרות שלא כדין או כי אדם מסוים יזכה בירושה במקום רעהו. בכל המקרים הללו אפשר

לטעון, בדיעבד ולאחר שינוי ההלכה, כי פסק הדין שניתן אינו צודק בראי ההלכה החדשה. ברם, הפסיקה העדיפה בנסיבות אלה את הסופיות באיזון הכולל. אם תרצו, ניתן לומר כי ההכרעה הנורמטיבית היא שאין פגיעה בצדק בכך שהלכה חדשה אינה חלה על פסקי דין חלוטים. הכלל לפיו פסק דין בענייני מזונות ניתן, בנסיבות מסוימות, לפתיחה מחדש, לא מכוון כלפי שינויי הלכה, אלא כלפי מקרים אחרים, בהם חל שינוי נסיבות מהותי בתחום הפנימי של המשפחה. כך למשל אדם ששכרו היה גבוה וחויב בהתאם בדמי מזונות גבוהים, שאיבד כעבור מספר שנים את יכולתו להתפרנס. הנה כי כן, הסוגיה של שינוי ההלכה שונה מהסוגיה של דיון מחדש בשיעור המזונות, ואין הצדקה עניינית לדון מחדש בפסק דין חלוט מכוח שינוי ההלכה גרידא.

שמירה על יציבות משפחתית והגנה על עיקרון טובת הילד: החלה רטרואקטיבית של הלכת בע"מ 919/15 על תביעות לשינוי דמי מזונות, מקום בו מוכח שינוי נסיבות מהותי ברף הנמוך משנדרש בעבר עשויה להוביל, כאמור, לריבוי תביעות וכפועל יוצא מכך עשויה לעורר מחדש סכסוכים משפחתיים. התדיינות מחודשת בין הורים עלולה להעצים את הפגיעה בילדים ואף להעכיר את היחסים בין הקטינים להורים ובין ההורים לעצמם. על כן, שמירה על היציבות המשפחתית, כמו גם הגנה על עיקרון טובת הילד, תומכות בכך שפסקי דין חלוטים לא יפתחו מחדש בנקל, ולא די בקיומה של הלכה חדשה בנושא אופן חלוקת דמי המזונות.

חשש להפרת מערך האיזונים בין הצדדים: החלטות בענייני מזונות מהוות לרוב חלק ממכלול הסכמות אליו מגיעים בני הזוג (במקרה שמושג הסכם גירושין כולל), או ממכלול הכרעות שיפוטיות המבקשות ליצור הסדר צודק וראוי בין השניים (במקרה שלא מושגת הסכמה בין הצדדים). חלק משמעותי מההסכמות וההכרעות הללו הן בלתי הפיכות (כך, למשל, הגט וחלוקת הרכוש), וקיים חשש כי דיון מחודש באותם רכיבים שהם ברי שינוי, יביא להפרת האיזונים העדינים שהושגו במסגרת ההסכם הכולל או ההכרעה הכוללת, ויגרום בכך עוול לאחד הצדדים. ודוק, כאשר ארע שינוי נסיבות מהותי, הרי שאין מנוס מבחינה מחודשת של החיוב במזונות, שכן הימנעות מלעשות כן תיצור כשלעצמה אי צדק בין האב והאם (בחינה זו צריכה עם זאת להיעשות בזהירות המתבקשת, ותוך ניסיון לצמצם את ההתערבות למינימום המתחייב משינוי הנסיבות). לעומת זאת, כאשר השינוי שחל הוא בדין בלבד, ואף כשמדובר בשינוי מהותי בדין, הרי שניתן להניח כי גם במסגרת הדין הישן נשמרו איזונים מסוימים בין הצדדים (גם אם ראויים פחות מאלה שהושגו על פי הדין החדש), ועל כן ניתן להוסיף

ולהסתמך עליו עד שיתקיים שינוי נסיבות מהותי המצדיק דיון מחודש בחיוב המזונות.

השלכות הרחב: שיקול נוסף – הגם שאינו עומד בלב העניין – הוא העובדה שהלכת פלוני משפיעה על הדיון בתיקים רבים מאוד. בכגון דא קיימת הצדקה – שלא תמיד קיימת ביחס למקרה הבודד – לקבוע מעין "הוראות מעבר", שפירושן הוא שעניינים שנדונו בעבר לא "ייהנו" מתחולת ההלכה החדשה, וזאת משיקולים פרגמטיים. לאמור, דווקא לנוכח רוחבה של ההלכה וחשיבותה, האיזון המעשי תומך בכך שתחולתה לא תהיה על פסקי דין שהוכרעו בפסק דין חלוט, אלא אם אלה יישמעו מחדש מסיבה אחרת, כגון שינוי נסיבות מהותי בהתאם לדיון הרגיל.

ולסיכום נקודה זה: נזכיר שוב כי השלכות הרחב לא מביטות רק על שיקולים מערכתיים, כגון העומס על בתי המשפט, אלא בוחנות מגוון רחב של משפחות – הורים וילד. יש שפסק הדין בעניינם ניתן שנה לפני מתן הלכת פלוני, ויש שעניינם נדון לפני עשור. לעיתים מדובר בהורים בתחילת דרכם ולעיתים בהורים שחיו כמשפחה – לפני הגירושין – במשך תקופה של ממש. החשש הוא כי אלה כאלה מכלכלים את צעדיהם על פי פסק הדין החלוט שניתן. שינוי מהותי בנסיבות חייהם של בני הזוג או מי מהם עשוי לסלול הצדקה לבחינת העניין מחדש. ברם, הגדרת הלכה חדשה כשינוי מהותי עלולה לערער את היציבות של המשפחות בדרך חייהן. רוצה לומר, עם כל הצליל ה"פורמלי" שעשוי להתלוות למונח "סופיות הדיון" – יש לדוקטרינה זו קשר לזרם החיים, התנהגותם של אנשים, וסוג של הסתמכות ותכנון ששינוי חד עלול לפגוע בו. יתכן שמנקודת מבטו של אחד מבני הזוג טוב יהא לפתוח מחדש גם פסק דין חלוט; ברם, התמונה מורכבת משני צדדים, ומשקפת איזון בין זווית הראייה של שניהם, ואף של צדדים שלישיים – ילדיהם הקטינים. אין בכך לדגול בעמדה שמרנית, שלא מאפשרת לפסיקה להתפתח ולהשתנות. הסוגיה כאן היא השפעה על העבר. נסיון החיים והמשפט מלמדים כי בנושאים רבים, בעוד אבולוציה היא תופעה טובה ומבורכת – רבולוציה חדה עלולה לפגוע ולהזיק. והעיקר הוא כי נדמה שהכללים בדבר השפעה של הלכה חדשה על תיקים שהסתיימו הינם חלק מושרש ביותר בפסיקה, פרי נסיון רב שנים, ומהווים נחלת שיטות משפט רבות. המלאכה עדינה. נדמה כי איזון ראוי הוא המשך שמירת הכללים בדבר שינוי מהותי, כהגדרתו בפסיקה, לצד פיתוח היישום של הלכת פלוני בתיקים שתלויים ועומדים.

14. אשר למקור חיוב המזונות – דהיינו סוג פסק הדין שניתן – יודגש שוב כי הדרישה בדבר שינוי הנסיבות המהותי בתביעות לשינוי גובה המזונות חלה הן כאשר החיוב נקבע בפסק דין שניתן לאחר הליך משפטי, והן כאשר מקור החיוב הינו בפסק דין שנתן תוקף להסכם גירושין בין הצדדים (עניין פייגה, פסקה 2; עניין קם, פסקה 5). הנני סבור, כי אין בבע"מ 919/15 כדי לשנות מהלכה זו. בתביעות לשינוי מזונות שנקבעו בפסק דין חלוט טרם הלכת בע"מ 919/15 – אין מקום, לטעמי, להבחין בין מזונות שמקור חיובם הוא בפסק דין שנתן תוקף להסכם גירושין כולל; מזונות שמקורם בפסק דין שאישר הסכם שעניינו מזונות בלבד; ומזונות שנקבעו בפסק דין שניתן לאחר הליך משפטי. לפיכך, יש להידרש לתנאי בדבר שינוי מהותי בנסיבות בשלושת המקרים באופן דומה. לנוכח המסקנה ששינוי ההלכה אינו מאפשר להידרש מחדש לפסקי דין חלוטים, ולו כאלה שניתנו לאחר דיון והכרעה, ברי כי זהו גם דינם של פסקי דין שנותנים תוקף להסכמת הצדדים, שלפי חלק מן הגישות קשה להתערב בהם אפילו יותר. ראולמשל בג"צ 4407/12 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (7.2.2013):

"הסכם הגירושין הוא מעשה רקמה עדינה, שמזונות הילדים הוא אחד החוטים המרכזיים בו. אם פרמת חוט זה, נמצאת מפר את מערכת האיזונים שבבסיס ההסכם. כך, לדוגמה, ייתכן כי ההורים הגיעו להסכמה שהאב ישלם סכום מזונות מסויים לילדים, מתוך הבנה לא מופרכת כלל, כי האב אוהב את ילדיו ורוצה ביקרם, ירכוש עבורם ביגוד, יסע איתם לחופשות בארץ ובחו"ל, יעניק להם מתנות, וכיו"ב דברים שאינם מעוגנים בהתחייבות מפורשת בהסכם הגירושין. ייתכן כי האב ויתר על חלק מהרכוש מתוך הנחה כי בכך הוא מותיר מקור הכנסה נוסף שישמש את האם עבור הילדים, או שויתר על חלק מהרכוש כדי לרשמו על שם הילדים על מנת להבטיח את עתידם. מכאן, שהפרדה בין מזונות הילדים לבין מכלול הנושאים בהסכם הגירושין, היא לעיתים קרובות הפרדה מלאכותית"

על כן, יש להקנות להסכם גירושין יציבות ואמינות "אחרת לא יהיה ערך להסכם גירושין וכל הסכם יהיה רק בגדר שלב ביניים עד לפניה חוזרת לבית המשפט" (ע"א 4545/92 שטיין נ' שטיין, פסקה 3 (13.6.1964)). מידת זהירות יש

לנקוט גם לגבי שינוי שיעור מזונות שנקבע בפסק דין שאישר הסכם שעניינו מזונות בלבד אשר נחתם לרוב לאחר משא ומתן מייגע, הליכי יישוב סכסוך או גישור. זאת, על מנת למנוע כרסום בעיקרון כיבוד הסכמים, ולשם שמירה על חופש החוזים ועל אינטרס ההסתמכות. אך כאמור – גם כאשר לא מדובר בפסק דין שמבוסס על הסכם, אלא לאחר התדיינות משפטית, אין מקום לפתחו מחדש, אלא במקרים בולטים בהם עולה בידי מבקש השינוי להוכיח שינוי נסיבות מהותי. ניהול תביעת מזונות, הכולל בחובו קדמי משפט, הגשת ראיות, ודיוני הוכחות, עשוי, לעיתים, להתפרש על תקופה ארוכה במהלכה נתונים בני הזוג בסכסוך קשה ומורכב. דווקא לאחר שניתן פסק הדין, גובה הלהבות פוחת, ונוצר סוג של רגיעה בין ההורים ויציבות משפחתית. תביעה מחודשת לשינוי שיעור המזונות, כאמור, עלולה לערער את המצב היציב יחסית, לעורר מחדש את הסכסוך, ולפגוע בעיקר בילדים.

לנוכח האמור לעיל, סבורני כי הלכת בע"מ 919/15 אינה מהווה עילה לפתיחת הליכי מזונות חלוטים. זאת ועוד, אין בהלכת 919/15 כדי לשנות, לרכך או להשפיע על מבחן שינוי הנסיבות המהותי בתביעות להפחתת מזונות שנקבעו – בין בפסק דין חלוט שאישר הסכם כולל או הסכם קונקרטי, ובין בפסק דין חלוט שניתן לאחר הליך משפטי – טרם שנפסקה הלכה זו.

15. אשר להיקף פתיחת ההתדיינות במקרים בהם עולה בידי המבקש להוכיח שינוי נסיבות מהותי, המצדיק דיון מחודש בשיעור מזונות שנקבע לפני הלכת בע"מ 919/15 – הרי שמקובלת עליי עמדת היועץ המשפטי לממשלה בעניין זה.

ראשית, ככל שבית המשפט מגיע למסקנה כי התרחש שינוי נסיבות מהותי, כמשמעותו בפסיקה, המצדיק עיון מחודש בגובה המזונות – מן הראוי כי עיון זה יעשה בהתאם להלכת בע"מ 919/15, שהרי מרגע שנגזר לקיים דיון מחודש בגובה המזונות, אין הצדקה לקיימו על פי דין ישן, שאיננו נוהג עוד.

שנית, על בתי המשפט לשקול בזהירות ובקפדנות את השפעת השינוי המהותי ביחס לסכום המזונות שנקבע בעבר. בהקשר זה נפסק כי:

"מי שמבקש להוכיח גידול בצרכים ושינוי מהותי בהם, כאשר בעבר ניתן פסק דין בהסכמה,

מתחייב על ידי כך בהוכחתו של המצב ששרר בעבר בעת שהגיעו הצדדים להסכמת ובהצבעה על השינוי שחל מאז, אשר אף אותו יש, כמובן, להוכיח. הווה אומר, בית המשפט אינו פועל בחלל ריק, בו פתוח הכול לבדיקה מחדש מראשיתו, וכאילו לא היו קיימות נסיבות, אשר את שינוין מבקשים להוכיח. המצב בעבר הוא בגדר נקודת מוצא מחייבת, והבהרתו היא בגדר חובתו של מי שטוען להתהוותו של שינוי" (עניין פייגה, פסקה 3)

שלישית, ראוי לבחון באופן מתוחם את הרכיב הספציפי שבו חל שינוי הנסיבות המהותי, וביחס אליו בלבד להחיל את העקרונות שנקבעו בהלכת בע"מ 919/15, תוך חתירה, ככל הניתן, וככל שקיימת הצדקה, לצמצום היקף ההתדיינות. ככל שמדובר בשינוי באחד מרכיבי המזונות, אין מקום להחיל את הלכת 919/15 ביחס לכלל סכום המזונות, ולשנות באופן דרמטי את שיעור המזונות שהיה נהוג לאורך זמן, אלא יש לבחון רק את השינוי שחל בפרמטר הספציפי בהתאם להלכת בע"מ 919/15.

ומן הכלל אל הפרט

16. בחינת המקרה שלפנינו בראי העמדה הראויה שהוצגה לעיל מלמדת, להשקפתי, כי בית משפט קמא שגה בפסק דינו עת קבע כי יש להסתפק בשינוי נסיבות עובדתי אשר ייבחן בעין פחות ביקורתית, ובאופן פחות קפדני, תוך בחינת תום לבו של המבקש בעצם הגשת הבקשה. מכאן שיש לבטל קביעה זו. כאמור, מבחן שינוי הנסיבות המהותי בתביעות לשינוי מזונות שנקבעו בפסק דין חלוט טרם הלכת בע"מ 919/15 – עומד בעינו.

לא מצאתי להתערב בהוראתו האופרטיבית של בית משפט קמא בדבר החזרת הדיון לבית המשפט לענייני משפחה לשם בחינת טענת המשיב בדבר שינוי נסיבות המתבטא בהפחתה בצורכי הקטינים. עם זאת, בית המשפט לענייני משפחה נדרש לבחון את הטענה ברוח המתווה שנקבע בפסק דין זה, היינו בשלב ראשון עליו לבחון האם מתקיים מבחן שינוי הנסיבות המהותי, וזאת בהתעלם מהשינוי שחל בהלכה המשפטית בעקבות הלכת פלוני. בשלב שני, אליו יש לעבור אם,

ורק אם, ימצא כי קיים שינוי נסיבות מהותי ביחס לצורכי הקטינים, יש לבחון לגבי רכיב זה את גובה המזונות בהינתן הנסיבות החדשות, וזאת יש לעשות בשים לב להלכה שנקבעה בבע"מ 919/15. במסגרת הבחינה שתבוצע בשלב זה, ייתן בית המשפט לענייני משפחה את דעתו גם לטענת המבקשת בדבר קצבת הנכות, בשים לב לכך שהצדדים קבעו במפורש בהסכם הגירושין כי כל קצבה המשולמת על-ידי המל"ל תשולם לידי המבקשת בנוסף לסכום המזונות. כפי שקבע בית משפט קמא, לשם בחינת הטענות, רשאי בית המשפט לענייני משפחה לבחור את הדרך הדיונית בה ינקוט על פי שיקול דעתו.

סוף דבר

17. לו תישמע דעתי, אציע לחבריי לקבל את הערעור ולקבוע כי תחולת הלכת בע"מ 919/15 על תביעות לשינוי דמי מזונות שנקבעו בפסקי דין חלוטים טרם שנפסקה ההלכה, תעשה בכפוף למבחן שינוי הנסיבות המהותי, באופן זהיר ומתוחם לרכיב אליו מתייחס השינוי.

אשר ליתר הטענות שהועלו על-ידי המבקשת בבקשת הערעור, אציע לחבריי לדחות את בקשת רשות הערעור. התיק יוחזר לבית המשפט לענייני משפחה לצורך בחינה מחודשת, כאמור בפסקה 16 לעיל.

הערעור מתקבל, כאמור לעיל. המשיב יישא בהוצאות המבקשת ובשכר טרחת עורכי דינה של המבקשת בסך של 7,000 ש"ח.

שׁוֹפֵט

השופט ע' גרוסקופף:

אני מסכים.

שופט

-
-
-
-
-
-
-

השופטת ע' ברון:

אני מסכימה עם פסק דינו של חברי השופט נ' הנדל ש"עושה סדר"
בשאלת תחולתה הרטרואקטיבית של הלכת פלוני (בע"מ 919/15) – סדר
שהיה נחוץ לנוכח פסיקות סותרות ומגוונות של הערכאות הדיוניות.

שופטת

אשר על כן, הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט נ' הנדל.

ניתן היום, ז' בשבט התשפ"א (20.1.2021).

שופט

שופטת

שופט